

IRANIËRS GAAN HUN EIGEN WEG, ONDANKS DE DICTATUUR

Het onzichtbare Iran

Metershoge muurschilderingen van martelaren, lichtkranten met koranverzen, straten vol sluiers. Dit is Iran, een theocratie waar orthodoxe ayatollahs en een beruchte president alles voor het zeggen lijken te hebben. Lijken, want de Iraniërs hebben geleerd om tussen de regels door te leven. De onvermoede kanten van een dictatuur.

Tekst Ludo Hekman en Karel Smouter
Beeld Tom van de Beek

Het is zes uur in de ochtend en de ramadan is net voorbij. Honderdduizenden Iraniërs trekken naar het reusachtige Mosallah-complex, een openluchtmoskee in het noorden van Teheran. Vanochtend zal Khamenei, de Opperste Leider, na het ochtendgebed zijn volk toespreken. Er heerst een opgewekte sfeer onder de drommen die op weg zijn naar de Mosallah. Vrijwilligers in gele hesjes delen bloemen, frisdrank en dadels uit en anderen regelen het verkeer.

Ondertussen worden de machthebbers aangevoerd per helikopter. Het is onzeker of naast ayatollah Khamenei ook president Ahmadinejad het woord zal gaan voeren, maar hij is wel aanwezig. Niet alleen op de voorste rij tussen de prominente geestelijken, maar ook op de folders die de bezoekers bij binnenkomst krijgen aangereikt. Met een innemende glimlach, omgeven door bloemen, prijst hij in de folder het islamitische regime aan als de enige werkelijke democratie: 'Een land dat alleen kan bestaan dankzij de actieve betrokkenheid van zijn burgers.'

Als iedereen is gearriveerd rollen de mannen in de openluchtmoskee en de vrouwen achter de omheining hun matje uit op de grond. De gebedssteentjes en gebedenboekjes liggen binnen handbereik; het ochtendgebed kan beginnen. Bij het laatste gebed verheft de zang en als de mannen zich buigen, kijk je over een zee van tienduizenden gebogen ruggen.

„Als de Opperste Leider na het gebed het woord neemt voor een politieke preek, keert het gros van de moskeebezoekers huiswaarts”

Twee gezichten

Daniël en zijn vrienden moesten ooit buigen voor een beeld van Nebukadnezar. Ook hier lijkt de politieke macht er goddelijke pretenties op na te houden. Wanneer het gebed na een halfuur voorbij is, neemt de Opperste Leider het woord voor een politieke preek. Maar in plaats van een eenstemmige menigte te vormen, keert het gros van de bezoekers bij de eerste woorden al huiswaarts.

In één oogopslag tonen zich de twee gezichten van Iran: het politieke en het informele gezicht. Er verschijnen weliswaar nog wat vlaggen, Khamenei prijst de overwinning van Hezbollah en er worden vlak voor het podium enkele politieke leuzen geroepen. Maar voor veel mensen is na het gebed het hoogtepunt al achter de rug. De voorstelling is voorbij.

De Iraanse staatstelevisie doet 's avonds het toneelstuk nog eens dunnetjes over in de hoop haar bevolking te laten zien dat men eensgezind achter de regering staat. Een journaalreportage brengt Khameneis toespraak vrijwel integraal in beeld. De regie wisselt de beelden van de sprekende leider op een slimme manier af met de beelden van vóór de toespraak, zodat het leegstromen van de ruimte strategisch buiten beeld blijft.

In een centraal georganiseerde samenleving als die van Iran springen de zichtbare structuren het eerst in het oog: de president (Ahmadinejad), de Opperste Leider (Khamenei) die de eigenlijke macht in handen heeft, en de Raad van Hoeders die bepaalt of de wetten van het parlement wel in overeenstemming zijn met de sharia. Zij controleren de media die wél de militante toespraak van de Opperste Leider registreren, maar niet de onverschillige reactie van het publiek.

Maar het maken van eigen keuzes gaat verder dan een onverschillige houding tegenover het regime. Informele netwerken floreren ondanks de stevige greep van de overheid op de publieke ruimte. Deze netwerken kenmerken zich door los-vaste verbanden. Ze lopen dwars door de traditionele structuren heen en zijn vooral gebaseerd op individuele voorkeuren en interesses. Het belang van deze informele netwerken, uiteenlopend van rockers tot groeperingen van soefi-moslims, is voor het dagelijks leven op zijn minst even groot als de impact van het officiële gezag.

Eierdozen

Neem Abdolah, een jongen van 25 wiens bestaan voor een groot deel draait om muziek. Onze ontmoeting vindt plaats bij de ingang van Café Naderi in Teheran. Het is een bekend theehuis waar voor de revolutie 's lands prominente intellectuelen bij elkaar kwamen. Een plek waar veel werd gefeest, volgens inwoners van Teheran die hardop mijmeren over de periode vóór de Islamitische Revolutie in 1979.

Abdolah brengt zijn avonden door in Teherans kelders. In een grote, bijna lege ruimte staan een paar banken in een vierkant opgesteld. Tussen de afbladderende muren met een enkel gewaagd naaktportret staan een bureau met een computer, een tafel met etensresten en wat rondslingerend instrumentarium. Langzaam druppelen jongeren de kelder binnen. Het zijn uitsluitend muzikanten of mensen die hoesjes voor de illegale cd's uit de rockscene ontwerpen.

De ziel van het appartement bevindt zich een verdieping lager. Een steil trapje leidt naar een kleine ruimte met een bed, een drumstel en wanden vol eierdozen om het geluid te dempen. Erg sfeervol is het er niet, maar de tongen komen er los. „Onze enige hoop is het verkrijgen van een paspoort”, vertellen de jongens, zittend op drumkrukjes en gitaarkoffers. Een paspoort halen is in Iran geen vanzelfsprekendheid. Ze zeggen dat je er twee jaar voor in het leger moet dienen. Dat is een prijs die voor veel jongeren te hoog is, ook al verwachten ze weinig van de toekomst in Iran. Optreden met Engelstalige rockmuziek is in Iran geen optie. Wel nemen ze hun eigen nummers op, verspreiden deze via internet en bouwen kelders die het geluid dempen. De jongens ontmoeten regelmatig andere muzikanten met wie ze kunnen jammen en met wie ze samen een jointje roken. Teherans rockscene is een subcultuur die niet tegenover de samenleving staat, maar er totaal buiten lijkt te vallen. Zo ervaren deze muzikanten het zelf ook. Een van hen citeert een nummer van zijn band: *'The time has gone for anything / that's the only truth I know / but you may never see behind the fence / and fail to hear it, my cry of silence'*.

Iedereen in de ruimte heeft een broertje dood aan de machthebbers in dit land. Maar de isolatiematerialen die de ruimte begrenzen, zorgen er niet alleen voor dat het regime deze bandjes laat spelen, ze dempen ook hun bijdrage aan de Iraanse cultuur. Elke zorg, overtuiging of gedachte blijft verborgen achter de muren van het rockhol. De ayatollahs en de regering hebben misschien niet het eerste, maar wel het laatste woord over de leefwereld van deze jonge Iraniërs.

„De eierdozen dempen niet alleen de muziek, maar ook de bijdrage van deze muzikanten aan de Iraanse cultuur”

Kleur van de islam

Niet alle informele netwerken zijn, zoals deze rockgroepen, van de samenleving geïsoleerd. Het duidelijkste voorbeeld daarvan zie je verrassend genoeg in de organisatie van Irans officiële religie zelf, de sjjiitische islam. De islam in Iran vormt een enorm netwerk met veel vertakkingen. Deze informele webachtige structuur maakt staatscontrole onmogelijk. De kleur van de islam wordt uiteindelijk niet door de *mullahs* (geestelijk leiders) bepaald, maar door de gelovigen zelf. Moslims worden niet automatisch lid van een gemeenschap in de buurt. Lidmaatschap is niet eens aan de orde. Iedereen kan een groep bij elkaar roepen en daar op zijn manier invulling aan geven. „Mijn buurman klopt regelmatig aan met de vrijblijvende uitnodiging om een viering in zijn huis bij te wonen”, vertelt Muhammad Legenhausen. Hij is een tot de sjjiitische islam bekeerde Amerikaan en woont in Iran. „De aard van deze groepen loopt enorm uiteen. Sommige groepen lezen samen gedichten van Hafez en zijn verder niet met gebed of de Koran bezig. Andere citeren koranteksten en mediteren daarover. Bij weer andere groepen staat de emotie centraal, zoals je dat soms ziet in pinksterkerken. Er is dan een charismatische spreker die de aanwezigen vaak tot tranen, schudden en beven kan bewegen. Ook zijn er groepen die zich door de mystieke traditie van het soefisme laten leiden.”

Muhammad vertelt over de bijeenkomst die hijzelf met enige regelmaat bezoekt. „We ontmoeten elkaar bij iemand thuis en nemen plaats in een kring - op de grond, zoals men gewend is. Na een kop thee worden er enkele stukken uit de Koran of andere verhalen uit het leven van de profeet gelezen. Een enkele keer wordt er poëzie voorgedragen. Vaak wordt er tijd genomen om in stilte de tekst te laten spreken.”

De ruimte om vorm te geven aan je eigen - islamitische - geloofsbeleving is dus redelijk groot. Toch is de vrijheid niet grenzeloos, merkt Legenhausen op. „Toen een soefigroep hier in Qom vorig jaar door middel van folders begon met het promoten van hun groep, ontstak een invloedrijke ayatollah in woede. Hij sommeerde een aantal van zijn sympathisanten om de plaats waar de groep bijeenkwam af te breken. Het hele gebouw werd tot de grond toe gesloopt.”

Verstild verzet

Het laat zich raden dat de vrijheid die burgers zich kunnen veroorloven, niet vaak gebruikt wordt voor actief verzet. Ook niet door de bevolkingsgroep die meestal voorop loopt tijdens hervormingen: de studenten. De macht van de ‘zedepolitie’, onderdeel van het ‘Ministerie ter bevordering van het Goede en bescherming tegen het Kwade’, blijkt vaak te groot. Na het laatste grote studentenprotest (2003) zitten nog steeds enkele studenten gevangen, de meeste zijn - totaal gebroken - in vrijlating gesteld.

Begin november 2006 onderbraken enkele studenten een toespraak van de president aan hun universiteit door borden omhoog te houden waarop hun onvrede met ‘de dictator’ kenbaar werd gemaakt: ‘Vergeet Amerika en denk eens aan ons!’, was één van de teksten. De president reageerde verontrust en begon zijn eigen naam te scanderen, terwijl hij anderen opriep hem bij te staan. De 21-jarige leider van het protest wordt inmiddels gezocht en besloot het verzet ‘ondergronds’ verder te voeren.

Het is een van de praktische redenen waarom juist in Iran deze informele netwerken zo belangrijk lijken te zijn: door in stilte je eigen gang te gaan, voorkom je de confrontatie met de sterke arm der wet. Deze houding wordt mede veroorzaakt door het trauma van de Revolutie. De bevrijding van de pro-westerse sjah, in 1979, leverde niet de samenleving op die veel revolutionairen (een bondgenootschap van liberale, linkse en religieuze groeperingen) voor ogen hadden. De jarenlange strijd die daarop volgde, eist nu zijn tol. Men is moe van het protesteren en verwacht meestal maar weinig van georganiseerd verzet.

Tala, een 25-jarige studente geneeskunde, vertelt over het engagement van haar generatie: „Voor ons draait het om persoonlijke politiek. Ik hoef niet in de politiek te gaan om de levens van mijzelf en mijn omgeving te veranderen. Ik geloof alleen in verandering vanuit het hart. Daarbij zijn kunst en muziek veel vreedzamer middelen om anderen aan te sporen of bij elkaar te brengen.”

Tussen de regels

Voor de nieuwe generatie (zeventig procent van de Iraniërs is onder de dertig) fungeert het internet daarbij als katalysator en toevluchtsoord tegelijk. Er bestaat een levendig netwerk van jonge Iraniërs die op een virtuele manier met elkaar in contact staan. Soms reageert de regering op deze ontwikkelingen, bijvoorbeeld door de snelheid van het internet drastisch te verlagen. Ook westerse netwerksites als MySpace en Blogspot worden door de overheid gefilterd. Maar zulke filters worden door de innovatieve en jonge bevolking al snel weer omzeild. In Iran is dat een daad van verzet.

Internet is ooit bedacht als een systeem dat door zijn webachtige structuur bestand zou zijn tegen de impact van een atoombom. Om de dreiging van de hardvochtige regering het hoofd te bieden ontstond in Iran een soortgelijk web, met allerlei netwerken die voor niemand te volgen zijn. De overheersende religie blijft een vaststaand gegeven, en het revolutionaire elan bevindt zich soms achter de gevangenisdeuren - maar meestal toch achter de gesloten deuren van het privé domein. Iraniërs hebben geleerd om hun vrijheid vorm te geven ondanks de aanwezigheid van een dictatoriaal regime. In de twintigste eeuw heeft Iran met heel wat verschillende repressieve machthebbers van doen gehad en de bevolking heeft wegen gevonden om de onderdrukking te ontvluchten. Zoals de verbannen schrijver Sarkuhi het zegt: ‘Ik heb geleerd om tussen de regels te schrijven voor mensen die geleerd hebben tussen de regels te lezen.’

Iran in detail

- De **Islamitische Republiek Iran** telt 68,4 miljoen inwoners. Voor de Islamitische Revolutie van 1979 was Iran een toeristische trekpleister en een geliefde tussenstop op de reis van hippiejongeren naar India. Een groot deel van Iran bestaat uit droge rotswoestijn, maar het land kent groene en vruchtbare kustgebieden. In de bergen rond Teheran is wintersport mogelijk. Shiraz, Esfahan en Yazd zijn bijzondere steden met een rijke historie.
- **Iraniërs** spreken Farsi, zijn overwegend jong (ongeveer 65 procent is jonger dan 30) en voornamelijk aanhanger van de sjiiitische islam (89 procent). 10 procent is soennitisch moslim. Volgens de officiële gegevens zijn de overige Iraniërs aanhanger van één van de drie andere 'erkende godsdiensten': christenen, joden en aanhangers van de oude Perzische profeet Zarathustra.
- In Iran woont een kleine minderheid van **christenen**. Officieel genieten ze vrijheid van godsdienst, maar de praktijk is anders. Christenen maken melding van pesterijen, discriminatie en gevangenneming, zo meldt Open Doors. Het land staat op de derde plaats in de Ranglijst Christenvervolging. Veel christenen leven in ondergrondse netwerken.
- Sinds 1979 is Iran een **islamitische theocratie**. De rechtspraak en de overheid vallen onder religieus gezag. Er is een parlement waarin een vrij conservatieve coalitie de meerderheid heeft. Elke beslissing van het parlement wordt 'getoetst' door de Raad van Hoeders, die onder leiding staat van ayatollah Khamenei. Hij is de opvolger van ayatollah Khomeini, de geestelijk vader van de Revolutie, en bezit de feitelijke macht in het land. De afbeelding van deze twee leiders is te zien op iedere straathoek en in elke winkel.
- **President** Ahmadinejad is van origine een man 'uit de provincie'. Nadat hij als burgemeester van Teheran had gewerkt, werd hij in 2003 tot ieders verrassing verkozen tot president. Ahmadinejad werkt hard aan zijn internationale reputatie. Volgens de president 'Ahmadinejeert' de wereld in rap tempo en nemen leiders zijn ideologie en bestuurlijke stijl over. Hij werpt zich op als 'hoeder' van de belangen van de gewone man en stelt kritische vragen bij de holocaust en de legitimiteit van de staat Israël. Hij laat geen kans onbenut om het Westen te wijzen op zijn zwakheden.

Kijk ook op www.iranchamber.com en www.onzemaninteheran.com.